AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
http://ageconsearch.umn.edu
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

STOWARZYSZENIE EKONOMISTÓW ROLNICTWA I AGROBIZNESU
Roczniki Naukowe ● tom XVII ● zeszyt 4

Wojciech Ziętara

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie

GOSPODARSTWA I PRZEDSIĘBIORSTWA ROLNICZE JAKO PODSTAWOWE OGNIWO ŁAŃCUCHA ŻYWNOŚCIOWEGO

AGRICULTURAL HOLDINGS AND ENTERPRISES AS A FUNDAMENTAL LINK IN THE FOOD CHAIN

Słowa kluczowe: gospodarstwa i przedsiębiorstwa rolnicze, łańcuch żywnościowy, przetwórstwo rolne, handel rolny

Key words: agricultural holdings and enterprises, food chain, agricultural processing, agricultural trade

Abstrakt. Przedstawiono miejsce gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych w łańcuchu żywnościowym. Wykazano, że mimo spadku udziału rolnictwa w PKB, zatrudnieniu i udziału wydatków na żywność w wydatkach gospodarstw domowych, gospodarstwa i przedsiębiorstwa rolnicze stanowią podstawowe i niezbywalne ogniwo w łańcuchu żywnościowym. Produkty rolno-spożywcze decydują o dodatnim bilansie handlu zagranicznego tymi produktami. Omówiono także czynniki decydujące o efektywności łańcucha żywnościowego. Do najważniejszych z nich należą powiązania między ogniwami łańcucha o charakterze kooperacyjnym.

Wstęp

Żywność zaspokaja podstawową potrzebę człowieka. Na przestrzeni dziejów potrzeba ta była zaspokajana w różny sposób. W pierwszym etapie rozwoju ludzkości dominował system zbieractwa w pozyskiwaniu produktów roślinnych, natomiast zwierzęta i produkty zwierzęce uzyskiwano przez polowania. W kolejnym etapie, gdy ludność zaczęła prowadzić osiadły tryb życia produkty żywnościowe pozyskiwano w sposób celowy, stosując uprawę roślin i chów zwierząt, początkowo w drodze wypasów, a następnie w formach stacjonarnych. Działania te były prowadzone najpierw w gospodarstwach, a następnie w przedsiębiorstwach rolniczych[1]. Powstawanie miast spowodowało potrzebę zaopatrywania ich mieszkańców w żywność, nie tylko w postaci surowych produktów rolniczych, lecz także w różnym stopniu przetworzonych. Zadanie to było realizowane przez handel. W początkowym okresie przetwarzanie produktów rolniczych odbywało się w gospodarstwach, następnie przetwarzaniem tych produktów zajęły się jednostki przetwórstwa rolno-spożywczego. Między wymienionymi wyżej jednostkami zajmującymi się produkcją rolniczą, przetwarzaniem produktów rolniczych i handlem występowały określone związki o różnym charakterze – kooperacyjnym, a niekiedy i konkurencyjnym. Powiązania te tworzą system zaopatrzenia ludności w artykuły żywnościowe, który został określony mianem „łańcucha żywnościowego". Obejmuje on: „współdziałających w różnych obszarach funkcjonalnych producentów rolnych, firmy handlowe, przedsiębiorstwa przetwórcze, produkcyjne, usługowe oraz ich klientów, między którymi przepływają strumienie produktów rolno-żywnościowych, informacji i środków finansowych" [Stadtler, Kilger 2008]. Łańcuch żywnościowy charakteryzuje się dużą różnorodnością podmiotów wchodzących w jego skład, takich jak: producenci rolni, dostawcy, firmy transportowe, magazyny, sprzedawcy hurtowi i detaliczni, organizacje usługowe oraz konsumenci [Gołębiewski 2007]. Charakter związków występujących między wymienionymi ogniwami decyduje o efektywności całego łańcucha. Związki kooperacyjne zwiększają

[1] Gospodarstwo rolnicze należy definiować, jako jednostkę organizacyjną dysponującą czynnikami produkcji (ziemią, pracą i kapitałem) nastawioną na wytwarzanie produktów rolniczych, natomiast przedsiębiorstwo rolnicze, to taka sama jednostka, lecz nastawiona na wytwarzanie produktów rolniczych w celu ich sprzedaży. W świetle przytoczonych definicji gospodarstwo rodzinne prowadzące produkcję w celu jej sprzedaży jest przedsiębiorstwem rolniczym w formie prawnej „osoby fizycznej".

jego efektywność, natomiast konkurencyjne osłabiają. Z tego powodu bardzo ważne jest badanie funkcjonowania łańcucha żywnościowego i roli poszczególnych jego ogniw.

Materiał i metodyka badań

Podstawowym celem opracowania było przedstawienie roli i miejsca gospodarstw rolniczych w łańcuchu żywnościowym i wykazanie, że pomimo spadku udziału rolnictwa w produkcie krajowym brutto (PKB), w zatrudnieniu i spadku udziału wydatków na żywność w ogólnych wydatkach gospodarstw domowych, gospodarstwa i przedsiębiorstwa rolnicze stanowią podstawowe ogniwo w łańcuchu żywnościowym. Dodatkowym celem było wskazanie czynników wpływających na efektywność całego łańcucha, wśród których istotną rolę odgrywają procesy koncentracji i specjalizacji w rolnictwie, a także rodzaje powiązań, które występują między producentami rolnymi a przedsiębiorstwami przetwórczymi i handlowymi.

Głównym źródłem materiałów badawczych, które stanowiły podstawę opracowania były dane statystyczne GUS i literatura przedmiotu. W opracowaniu posłużono się metodą opisową.

Rola rolnictwa w gospodarce narodowej

O znaczeniu rolnictwa w gospodarce narodowej Polski można wnioskować na podstawie wielu wskaźników, które traktowane oddzielnie nie dają jednak pełnego obrazu. Jednym z ważniejszych jest udział rolnictwa w PKB. Z danych przedstawionych w tabeli 1 wynika, że w 1950 roku udział rolnictwa w PKB wynosił 24,5%. Udział ten należy ocenić jako wysoki, świadczący o rolniczym charakterze polskiej gospodarki. W kolejnych latach uległ on obniżeniu do ponad 3% w 2010 roku, mimo że wartość produkcji rolniczej w tym okresie zwiększała się. Spadek udziału rolnictwa był efektem zmian struktury PKB, polegającej na szybszym wzroście udziału usług. W 1990 roku udział usług w PKB wynosił 38,4%, a w 2008 roku 64,7% [Zajdel 2011]. W rozwiniętych krajach Europy Zachodniej, takich jak Niemcy, Dania, Holandia i Francja udział rolnictwa w PKB był znacznie niższy i wynosił odpowiednio: 0,7, 1,5, 1,4 i 1,6% [*Statistische Jahrbuch*... 2014]. Niski udział rolnictwa w PKB nie świadczy o małej jego roli. Jest natomiast charakterystyczny dla krajów z silną gospodarką.

Kolejnym wskaźnikiem jest udział zatrudnionych w rolnictwie w ogólnej liczbie zatrudnionych. W 1950 roku udział ten wynosił w Polsce 35% i ocenić go należy jako bardzo wysoki. W kolejnych latach wykazywał tendencję spadkową do 16,4% w 2010 roku. Mimo znacznego spadku był on w dalszym ciągu bardzo wysoki w porównaniu do wymienionych krajów Europy Zachodniej, w których zawierał się w przedziale od 1,6% (Niemcy) do 2,8% (Francja) [*Statistische Jahrbuch*... 2014].

Bardzo ważnym wskaźnikiem jest udział wydatków na żywność w ogólnych wydatkach gospodarstw domowych. W Polsce w latach 2000-2010 wynosił on od 32,8 do 26% [Świetlik 2012]. Ocenić go należy jako wysoki w porównaniu do udziału tych wydatków w wymienionych krajach, w których w 2010 roku zawierał się w przedziale od 11,3% (Dania) do 13,5% (Francja) [*Statistische Jahrbuch*... 2014].

Produkty rolnictwa i przemysłu rolno-żywnościowego odgrywają istotną rolę w eksporcie. Udział produktów rolno-żywnościowych w eksporcie w latach 1950-2010 wynosił od 17,7% w 1950 roku do 11,2% w 2010 roku. Podstawowymi surowcami w przemyśle rolno-spożywczym były produkty rolnicze. Mimo spadkowej tendencji udział ten był znaczący. Poczynając od 1990 roku saldo handlu zagranicznego tymi produktami było dodatnie i w 2010 roku wynosiło ponad 10 mld zł. W znaczącym stopniu wpływało ono na bilans handlu zagranicznego. W kolejnych latach saldo to zwiększało się i w 2014 roku wynosiło 27,4 mld zł [Łopaciuk 2014]

O roli rolnictwa świadczy także fakt wysokiego udziału użytków rolnych w powierzchni kraju. W okresie powojennym jego udział zmniejszył się o 5 p.p. – z 65,2% w 1950 roku do 60,5% w 2010 roku [*Rocznik statystyczny*... 1960-2012]. Z tego względu rolnictwo ma istotny wpływ na stan środowiska naturalnego i na gospodarkę przestrzenną kraju.

Uogólniając dotychczasową analizę, stwierdzić należy, że mimo spadku udziału rolnictwa w PKB, w zatrudnieniu oraz udziału wydatków na żywność w wydatkach gospodarstw domowych, gospodarstwa i przedsiębiorstwa rolnicze stanowią podstawowe i niezastąpione ogniwo w łańcuchu żywnościowym.

Tabela 1. Wybrane cechy rolnictwa i gospodarki żywnościowej w Polsce w latach 1950-2010
Table 1. Selected features of agriculture and food economy in Poland in 1950-2010

Wyszczególnienie/*Specification*	Lata/*Years*						
	1950	1960	1980	1990	2000	2005	2010
Udział rolnictwa w PKB/*Share of agriculture in the GDP* [%]*	24,5	23,6	15,3	7,2	4,4	4,0	3,3
Udział zatrudnionych w rolnictwie w zatrudnionych ogółem/*Share of agricultural employment in total employment **[%]*	35,0	30,5	28,0	26,8	27,7	16,1	16,4
Udział wydatków na żywność w wydatkach ogółem w gospodarstwach domowych/*Share of food expenditure in the total household expenditure [%]*	.	.	.	.	32,8	29,3	26,0
Udział produktów rolno-żywnościowych w eksporcie/*Share of agri-food products in export [%]*	17,7	18,6	10,3	9,9	8,8	9,7[a]	11,2
Saldo handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi [mln PLN]/*Balance of foreign trade in agri-food products [mln PLN]*	.	.	.	4,3	3 785,7	6 184,8	10 333,0
Udział użytków rolnych w powierzchni ogólnej kraju/*Share of agricultural area in the total area of the country [%]*	65,2	65,2	60,1	59,1	56,2	61,2	60,5

* w latach 1950-1980 udział rolnictwa w Dochodzie Narodowym, ** spadek udziału zatrudnionych w rolnictwie w 2005 roku i kolejnych wynika ze zmiany metody liczenia zatrudnionych w rolnictwie wprowadzonej w 2002 roku polegającej na liczeniu nakładów pracy w osobach pełnozatrudnionych, w poprzednich okresach liczono zatrudnienie w rolnictwie w osobach zawodowo-czynnych, [a] dotyczy 2007 roku/**share of agriculture in National Income in 1950-1980, **decline in the share of agricultural employment in 2005 and subsequent years is due to using a different agricultural employment calculation method which was introduced in 2002. The method consists in calculating labour input in the full-time working population, as opposed to previous periods when agricultural employment was calculated in the working population, [a] as at 2007*
Źródło/*Source*: [*Rocznik statystyczny RP* 1960-2012, *Rocznik statystyczny rolnictwa*… 2006, 2014]

Procesy koncentracji i specjalizacji w rolnictwie i przemyśle przetwórczym

System gospodarki rynkowej wprowadzony po 1989 roku spowodował nasilenie procesów koncentracji i specjalizacji w rolnictwie i przemyśle rolno-spożywczym, szczególnie po integracji z Unią Europejską (UE) w 2004 roku. Ilustracją tych procesów są liczby podane w tabeli 2. Dotyczą one gospodarstw wyspecjalizowanych w określonych kierunkach produkcji. Analizą w latach 2002-2010 objęto gospodarstwa o wielkości ekonomicznej 8 i więcej ESU[2] wyspecjalizowane w następujących kierunkach: uprawy polowe, uprawy ogrodnicze, uprawy trwałe, chów zwierząt żywionych paszami objętościowymi, żywionych paszami treściwymi oraz gospodarstwa mieszane.

Z liczb przedstawionych w tabeli 2 wynika, że w największym stopniu zwiększył się udział gospodarstw wyspecjalizowanych w typach: uprawy polowe, uprawy ogrodnicze i trwałe oraz gospodarstwa z chowem zwierząt żywionych paszami objętościowymi. Wzrost udziału zawarty był w przedziale od 0,8 p.p. (uprawy polowe) do 17,5 p.p. (zwierzęta żywione paszami objętościowymi).

Powierzchnia gospodarstw tych typów zwiększyła się od 60% (gospodarstwa ze zwierzętami żywionymi paszami objętościowymi) do 119,8% (gospodarstwa ogrodnicze). Odmienne tendencje wystąpiły w udziale gospodarstw z chowem zwierząt żywionych paszami treściwymi (drobiowe i trzodowe). Ich udział zmniejszył się o 7 p.p., a średnia powierzchnia zmniejszyła się o 20,3%. Niewielkie zmiany wystąpiły w gospodarstwach mieszanych.

Wystąpiły także silne procesy koncentracji w przemyśle rolno-spożywczym. Ilustracją tych procesów są dane w tabeli 3, które dotyczą zmian w strukturze zakładów mięsnych w Polsce w latach 2000-2010. W tym okresie liczba zakładów uprawnionych do uboju zmniejszyła się o

[2] Przyjęta granica 8 ESU wynika ze stwierdzenia zdolności do rozwoju tej wielkości gospodarstw.

Tabela 2. Zmiany struktury i powierzchni gospodarstw wyspecjalizowanych w różnych kierunkach w latach 2002 i 2010

Table 2. Changes in the structure and area of agricultural holdings specialised in various types of production in years 2002 and 2010

Wyszczególnienie/*Specification*	2002	2010	Różnica/ *Difference*
Gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach polowych (typ 1)/*Specialist field crop holdings (type 1)*			
Udział gospodarstw o wielkości 8 i więcej ESU/*Share of holdings of at least 8 ESU [%]*	2,3	3,1	+0,8 p.p.
Średnia powierzchnia gospodarstwa [ha UR]/*Average area per holding [ha of UAA]*	4,57	7,80	+70,6%
Udział gospodarstw o powierzchni 20 i więcej ha UR/ *Share of holdings of at least 20 ha of UAA*	2,9	5,1	+2,2 p.p.
Gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (typ 2)/*Specialist horticultural holdings (type 2)*			
Udział gospodarstw o wielkości 8 i więcej ESU/*Share of holdings of at least 8 ESU [%]*	25,6	32,1	+6,5 p.p.
Średnia powierzchnia gospodarstwa [ha UR]/*Average area per holding [ha of UAA]*	1,96	4,31	+119,8%
Udział gospodarstw o powierzchni 5 i więcej ha UR/*Share of holdings of at least 5 ha of UAA*	11,1	24,6	+13,5 p.p.
Gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach trwałych (typ 3)/*Specialist permanent crop holdings (type 3)*			
Udział gospodarstw o wielkości 8 i więcej ESU/*Share of holdings of at least 8 ESU [%]*	6,3	11,3	4,8 p.p.
Średnia powierzchnia gospodarstwa [ha UR]/*Average area per holding [ha of UAA]*	2,70	4,60	70,3%
Udział gospodarstw o powierzchni 10 i więcej ha UR/*Share of holdings of at least 10 ha of UAA*	5,1	14,1	9,0 p.p.
Gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi (typ 4)/*Specialist roughage livestock holdings (type 4)*			
Udział gospodarstw o wielkości 8 i więcej ESU/*Share of holdings of at least 8 ESU [%]*	16,0	33,5	17,5 p.p.
Średnia powierzchnia gospodarstwa [ha UR]/*Average area per holding [ha of UAA]*	8,94	14,3	60,0%
Udział gospodarstw o powierzchni 20 i więcej ha UR/*Share of holdings of at least 20 ha of UAA*	8,90	17,80	8,9 p.p.
Gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi (typ 5)/*Specialist granivore holdings (type 5)*			
Udział gospodarstw o wielkości 8 i więcej ESU/*Share of holdings of at least 8 ESU [%]*	29,6	21,7	-7,0 p.p.
Średnia powierzchnia gospodarstwa [ha UR]/*Average area per holding [ha of UAA]*	8,40	6,70	-20,3%
Udział gospodarstw o powierzchni 20 i więcej ha UR/*Share of holdings of at least 20 ha of UAA*	9,10	7,30	-1,8 p.p.
Gospodarstwa mieszane – różne uprawy (typ 6)/*Mixed crop holdings (type 6)*			
Udział gospodarstw o wielkości 8 i więcej ESU/*Share of holdings of at least 8 ESU [%]*	6,6	6,8	0,2 p.p.
Średnia powierzchnia gospodarstwa [ha UR]/*Average area per holding [ha of UAA]*	5,89	7,21	22,4%
Udział gospodarstw o powierzchni 20 i więcej ha UR/*Share of holdings of at least 20 ha of UAA*	4,00	5,10	1,1 p.p.
Gospodarstwa mieszane – różne zwierzęta (typ 7)/*Mixed livestock holdings (type 7)*			
Udział gospodarstw o wielkości 8 i więcej ESU/*Share of holdings of at least 8 ESU [%]*	21,0	23,0	2,0 p.p.
Średnia powierzchnia gospodarstwa [ha UR]/*Average area per holding [ha of UAA]*	8,80	9,58	8,8%
Udział gospodarstw o powierzchni 20 i więcej ha UR/*Share of holdings of at least 20 ha of UAA*	6,20	8,80	2,6 p.p.
Gospodarstwa mieszane – różne uprawy i zwierzęta (typ 8)/*Mixed crop-livestock holdings (type 8)*			
Udział gospodarstw o wielkości 8 i więcej ESU/*Share of holdings of at least 8 ESU [%]*	8,4	8,1	-,03 p.p.
Średnia powierzchnia gospodarstwa [ha UR]/*Average area per holding [ha of UAA]*	7,87	8,2	12,7%
Udział gospodarstw o powierzchni 20 i więcej ha UR/*Share of holdings of at least 20 ha of UAA*	6,10	7,00	0,9 p.p.

Źródło/*Source*: [Ziętara 2014]

Tabela 3. Struktura zakładów mięsnych w Polsce w latach 2000-2012
Table 3. The structure of meat plants in Poland in the years 2000-2012

Zakłady mięsne uprawnione do/ *Meat plants authorised to:*	Rozmiar działalności produkcyjnej/ *Production capacity**	Lata/*Years*				
		2000	2005	2010	2011	2012
Uboju/ *Slaughter*	razem/*total*	2602	1255	861	855	848
	o dużej zdolności produkcyjnej/*high production capacity*	1037	510	827	815	802
	o małej zdolności produkcyjnej/*low production capacity*	1565	745	34	40	46
Rozbioru/ *Cutting*	razem/*total*	2419	1772	1145	1165	1162
	o dużej zdolności produkcyjnej/*high production capacity*	925	664	1123	1140	1132
	o małej zdolności produkcyjnej/*low production capacity*	1494	1114	22	25	30
Przetwórstwa/ *Processing*	razem/*total*	2638	1740	879	885	873
	o dużej zdolności produkcyjnej/*high production capacity*	762	595	874	883	871
	o małej zdolności produkcyjnej/*low production capacity*	1876	1145	5	2	2

*zakłady o małej zdolności produkcyjnej: ubojnie – 20 DJP/tydzień, rozbiór – 5 t mięsa/tydzień, przetwórnie – 7,5 t przetworów/tydzień/*low production capacity plants: slaughterhouses – 20 LU/week, cutting – 5 tonnes of meat/week, processing plants – 7.5 tonnes of processed material/week*
Źródło/*Source*: [Stec 2014]

67,7%. Zdecydowanie większy spadek wystąpił w grupie zakładów o małej zdolności produkcyjnej, gdyż o 97,1% (z 1565 w 2000 roku do 46 w 2010 roku). Natomiast liczba zakładów dużych zmniejszyła się o 22,7%. Liczba zakładów z uprawnieniami do rozbioru zmniejszyła się o 52%, w tym zakładów małych o 98%, natomiast liczba zakładów dużych zwiększyła się o 22,3%.

Liczba zakładów w zakresie przetwórstwa zmniejszyła się o 67%, w tym zakładów małych o 99,9% (z 1876 w 2000 roku do 2 w 2010 roku) przy jednoczesnym zwiększeniu liczby zakładów dużych o 14,3%. Procesy koncentracji wystąpiły również w przemyśle mleczarskim. Na koniec 12014 roku funkcjonowało 181 mleczarni. W stosunku do 2004 roku ich liczba zmniejszyła się o 31,7% [Seremak-Bulge 2015].

Formy powiązań rolnictwa z przetwórstwem

Bardzo ważnym zagadnieniem, decydującym o efektywności funkcjonowania łańcucha żywnościowego są formy powiązań gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych z kolejnymi ogniwami łańcucha żywnościowego, jakimi są handel i przetwórstwo rolno-spożywcze [Jarzębowski, Klepacki 2013]. We wczesnych fazach rozwoju społecznego produkcja i przetwarzanie produktów rolnych (surowców) prowadzona była w gospodarstwach rolnych. W kolejnych etapach powstały odrębne ogniwa zajmujące się handlem i przetwórstwem surowców rolniczych. Handel obejmował zarówno skup produktów rolnych od rolników i dostarczanie gotowych produktów spożywczych ostatecznym klientom (konsumentów). Jednostki zajmujące się skupem wykorzystywały swoją siłę przetargową narzucając niekorzystne ceny rolnikom. Rolnicy w obronie swoich interesów zaczęli tworzyć własne organizacje zajmujące się skupem, najczęściej w formie prawnej spółdzielni, a także własne przetwórnie. W ten sposób zwiększali swoje dochody korzystając z marży handlowej i przetwórczej. Tego rodzaju procesy najintensywniej realizowane były w krajach Europy Zachodniej, takich, jak: Niemcy, Dania, Holandia, Belgia i Francja. Podobnie przebiegały te procesy w Polsce przed I wojną światową oraz w okresie międzywojennym. Skup produktów rolnych i zaopatrzenie gospodarstw w środki produkcji realizowany był głównie przez spółdzielnie. Także przetwórstwo mleka i żywca realizowane było w zakładach spółdzielczych. Po II wojnie światowej w Polsce wprowadzono system gospodarki planowej (socjalistyczny), w którym samorządność i samodzielność spółdzielni rolniczych została mocno ograniczona. Ponadto obowiązywały ceny urzędowe. Powiązania rolnictwa z handlem i przetwórstwem miały charakter formalny.

Po zmianie systemu politycznego i gospodarczego w 1989 roku. Zmieniono prawo spółdzielcze przywracając spółdzielniom pierwotny charakter. Niestety, zmiany prawa nie przyczyniły się do odrodzenia spółdzielczości rolniczej w Polsce. Zdecydowana większość spółdzielni zaopatrzenia i zbytu (gminnych spółdzielni), spółdzielni kółek rolniczych uległa rozwiązaniu. Ich miejsce zajęły prywatne firmy handlowe i usługowe. Utrzymały się tylko spółdzielnie mleczarskie i częściowo ogrodniczo-pszczelarskie, w których występują powiązania o charakterze kapitałowym rolników z handlem (skup) i przetwórstwem. Występuje natomiast całkowity brak powiązań kapitałowych rolników z zakładami przetwórstwa mięsnego. Jest to podstawowa przyczyna zapaści w produkcji żywca wieprzowego. Powiązania kapitałowe występują w sektorze produkcji drobiarskiej, w którym producenci żywca drobiowego i jaj są powiązani z zakładami przetwórczymi.

Tego rodzaju powiązania stanowią podstawę dynamicznego rozwoju tego sektora. Mimo pozytywnych przykładów powiązań producentów mleka i drobiu z zakładami przetwórczymi, poziom zorganizowania polskich producentów rolnych w porównaniu do zachodnioeuropejskich jest bardzo niski. W 2006 w takich krajach, takich jak Belgia i Holandia udział produktów rolniczych w sprzedaży zorganizowanej w sprzedaży ogółem wynosił odpowiednio 100 i 98%, w Niemczech wynosił 30%, a w Polsce tylko 3% [*ABC organizacji*… 2010].

Podsumowanie

Produkcja rolnicza, mimo spadku udziału rolnictwa w: PKB, zatrudnieniu, udziału wydatków na żywność, stanowi podstawowe i niezbywalne ogniwo w łańcuchu żywnościowym. O efektywności tego łańcucha decydują powiązania kooperacyjne między poszczególnymi ogniwami, a w szczególności między gospodarstwami i przedsiębiorstwami rolniczymi a przedsiębiorstwami przetwórstwa rolniczego i handlu. Kooperacyjny charakter tych związków w najpełniejszy sposób może być osiągnięty przez powiązania kapitałowe. W Polsce, poza branżą mleczarską i częściowo drobiarską, brak takich powiązań. Skutkiem jest słaba pozycja przetargowa producentów rolnych wobec przetwórstwa i handlu. Jedynym sposobem poprawy tej sytuacji jest organizowanie się rolników w grupy i organizacje producenckie.

Literatura

ABC Organizacji i funkcjonowania grup producenckich, [online]. 2010: http://www.cdr.gov.pl/pol/wydawnictwa/2010/ABCgrupy.pdf, dostęp 17.06.2015, 27.

Gołębiewski J. 2007: *Systemy marketingowe produktów roślinnych – aspekty organizacyjne i instytucjonalne*, [w:] J. Gołębiewski (red.), *Systemy marketingowe produktów żywnościowych – aspekty teoretyczne*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.

Jarzębowski S., Klepacki B. 2013: *Łańcuchy dostaw w gospodarce żywnościowej*, Zesz. Nauk. SGGW, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej, 108-117, Warszawa.

Łopaciuk W. 2014: *Ogólna ocena handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi*, [w:] *Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi,* Stan i perspektywy, nr 41, IERiGŻ-PIB, 9, Warszawa.

Roczniki statystyczne RP. 1960-2012: GUS, Warszawa.

Rocznik statystyczny rolnictwa. 2006, 2014: GUS, Warszawa.

Seremak-Bulge J. 2015: *Przetwórstwo mleka*, *Rynek mleka*, Stan i Perspektywy, nr 48, 15, IERiGŻ-PIB, Warszawa.

Stadtler H., Kilger Ch. 2008: *Supply Chain Management and Advanced Planning, Concepts, Models, Software and Case Studies*, Springer, Berlin, Heidelberg.

Statistische Jahrbuch über Ernährung Landwirtschaft und Forsten. 2014: Landwirtschaafteverlag Münster Hiltrup, 423.

Stec S. 2014: *Uwarunkowania i ekonomiczne skutki stosowania systemów jakości w produkcji i przetwórstwie mięsa wieprzowego*, Rozprawa doktorska, maszynopis w Katedrze Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw, SGGW, Warszawa.

Świetlik K. 2012: *Ogólne tendencje rozwoju popytu na żywność*, [w:] *Popyt na żywność,* Stan i Perspektywy, nr 13, 16, IERiGŻ-PIB, Warszawa.

Świetlik K. 2015: *Dotychczasowy i przewidywany popyt na podstawowe produkty żywnościowe*, [w:] *Popyt na żywność,* Stan i Perspektywy, nr 16, 44, IERiGŻ-PIB, Warszawa.

Zajdel M. 2011: *Trójsektorowa struktura gospodarcza w Polsce, jako miernik rozwoju (wybrane aspekty),* Zesz. Nauk. Uniwersytetu Rzeszowskiego, seria Ekonomia, 18, 423, [online], www.ur.edu.pl, dostęp 18.06.2015.

Ziętara W. 2014: *Koncentracja i specjalizacja gospodarstw rolniczych w procesie integracji z Unią Europejską*, Zesz. Nauk. SGGW *Problemy Rolnictwa Światowego*, t. 14, z. 1, 157-169, Warszawa.

Summary

The article presents a place of agricultural holdings and enterprises in the food chain. It demonstrates that, despite a decline in both the share of agriculture in: the Gross Domestic Product, employment, and the share of food expenditure in household expenditure, agricultural holdings and enterprises constitute a fundamental and inalienable link in the food chain. Agri-food products determine the positive balance of foreign trade in these products. Furthermore, the article discusses efficiency drivers for the food chain. The most important ones include cooperative ties between the links in the chain.

Adres do korespondencji
prof. dr hab. Wojciech Ziętara
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB
ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa
tel. (22) 505 45 84
e-mail: zietara@ierigz.waw.pl